

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.

У статті наведено аналіз основних чинників успішного функціонування персоналу; визначено значення рівня суб'єктивного контролю та життєстійкості особистості як показника результативної праці персоналу. Джерел – 6.

Ключові слова: управління персоналом, локус контролю, суб'єктивний рівень контролю, копинг-стратегія, самоефективність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки найважливішим елементом виробничої системи є персонал. Визначним фактором, що впливає на економічний розвиток і ефективність виробництва, є наявність на виробництві людських ресурсів, які спроможні професійно вирішувати поставлені виробничі задачі. Співробітники визначають суть організації та задають темпи її розвитку [2].

Людей, здатних самостійно й ефективно працювати, не так багато. Необхідність якісного підбору працівників очевидна. Таким чином, проблема якісного добору персоналу постає як найгостріша за умови інтенсифікації виробництва на сучасному етапі розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми управління персоналом має широку географію та поширено в часі. Ще на початку 20 століття Уолтер Скотт звернувся до проблеми підбору персоналу та управління. Застосувавши сучасні психологічні методи в бізнесі та рекламі, було виявлено, що ефективний працівник, крім сукупності професійних знань і вмінь повинен мати певні особисті якості, такі як працелюбність, надійність, відданість, готовність нести відповідальність за свої дії; відсутність зарозумілості та егоїзму; готовність і здатність співпрацювати [6].

Під час відбору претендентів на керівні посади, формування команд виникає потреба визначити, наскільки людина відповідальна, з'ясувати, наскільки вона володіє собою в різних професійно значущих ситуаціях, оцінити рівень її активності, емоційну зрілість, рівень самосвідомості.

Самосвідомість, будучи центральним компонентом особистості сучасної людини, у більшості випадків визначає її поведінку. Однією з важливих інтегральних характеристик самосвідомості, що пов'язують почуття відповідальності, готовність до активності і переживання Я, самостійність, ініціативність, здатність до прийняття рішень та їх здійснення є якість особистості, що отримала назву «локус контролю».

Поняття локусу контролю було введено американським ученим Дж.Роттером. вивченням цієї проблеми також займалися зарубіжні й вітчизняні психологи: Є.Бажин, Б.Вайнер, Є.Голінкін, К.Ерампен, О.Еткінд, І.Кондаков, Х.Кулос, Г.Левінсон, К.Муздибаєв, М.Нілопец, Ф.Хайдер, тощо.

Сучасні вітчизняні психологи, намагаючись осмислити особистісні характеристики, відповідальні за успішну адаптацію та опанування життєвих труднощів, розробляють

концепції та поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість людини до екстремальних факторів.

У зарубіжній психології С.Мадді також досліджував особливі особистісні якості, які дозволяють робітникам бути ефективними та успішними.

Мета статті – аналіз проблеми суб'єктивного контролю особистості у сучасній психології управління персоналом

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Самосвідомість, будучи основним центральним компонентом особистості сучасної людини, визначає її поведінку, самопочуття та подальшу долю. Найважливішою складовою самосвідомості людини є Локус контролю.

Концепція локусів контролю була запропонована в кінці 1960-х років Дж. Роттером, засновником теорії соціального навчання. Він же автор терміна (англ. locus of control) – для позначення засобів (стратегій), за допомогою яких люди приписують (атрибують) причинність і відповідальність за результати своєї й чужої діяльності [3].

Деяким людям притаманно постійне відчуття, що все, що з ними відбувається, визначається зовнішніми силами того чи іншого роду, у той час як інші вважають те, що з ними відбувається, у значній мірі результатом їх власних зусиль і здібностей. Якість, що характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам – екстернальний або зовнішній локус контролю, чи власним здібностям і зусиллям – інтернальний чи внутрішній локус контролю.

Базове поняття генералізованого очікування в теорії соціального навчання - інтернально-екстернальний локус контролю, базується на двох основних положеннях:

1.Люди відрізняються тим, як і де вони локалізують контроль над значущими для себе подіями. Виділено два полярних типи такої локалізації – екстернальний і інтернальний.

2.Локус контролю, характерний для певної особистості, надситуативний та універсальний. Один і той же тип контролю характеризує поведінку даної особистості як у випадку невдачі, так і у випадку досягнень, і це в рівній мірі стосується різноманітних областей соціального життя і соціальної поведінки.

Одні люди дуже екстернальні, інші – дуже інтернальні, а більшість знаходиться між двома крайніми полюсами.

Роттер створив шкалу, на якій кожна людина має певне місце в залежності від того, де вона локалізує контроль над значущими для себе подіями [1].

Формуючись у процесі соціалізації, інтернальність або екстернальність стає стійкою особистісною якістю. Різниця в локусі контролю закладається в дитинстві й обумовлені ставленням батьків до дитини, а в цілому локусом контролю самих батьків. Дещо скорочено можна сказати, що локус контролю передається від батьків до дитини через виховання (навчання). Однак, будучи дуже стійкою особистісною якістю, такою, що погано піддається трансформації, інтернальність та екстернальність не є незмінною. Існує потенційна вірогідність зміщення локусу контролю завдяки соціальному переучуванню.

Поняття локусу контролю дозволяє відстежити значущі моменти прояву активності в поведінці, відносинах, орієнтації і діяльності людей.

Під час досліджень з'ясувалося, що люди, в залежності від відчутної ними здібності контролювати життєві обставини, відрізняються, і часто – достатньо, у своїх поглядах і ставленні до світу. Так, наприклад, люди з зовнішнім локусом контролю відрізняються

соціальною пасивністю й, опинившись у несприятливих обставинах, або зовсім не намагаються, або намагаються в пісвилі надломити ситуацію на свою користь. Люди такого типу сильніше, ніж люди з внутрішнім локусом контролю, схильні до соціального впливу. Схильність до зовнішнього локусу контролю проявляється разом із невпевненістю у своїх здібностях, неврівноваженістю, прагненні відкласти реалізацію своїх намірів на невизначений строк, разом із тривожністю, підозрілістю, конформністю і агресивністю.

Іншу життєву настанову демонструють люди з внутрішнім локусом контролю. Перш за все, на думку Дж.Роттера, вони виявляються більш здоровими фізично й душевно, ніж люди з зовнішнім локусом контролю. І за іншими показниками, такими, як самооцінка, рівень оптимізму, розвиненість соціальних навичок тощо, справи у них ідуть краще, ніж у людей з зовнішнім локусом контролю.

Між інтернальними та екстернальними особистостями є інші розбіжності, які можуть виявитися значущими з точки зору їх професійної діяльності. Так, наприклад, екстернали характеризуються більшою конформністю, схильністю піддаватися маніпуляціям, вони більш поступливі і чутливіші до думки й оцінки інших. В цілому, екстернальні особистості виявляються хорошими виконавцями, ефективно працюючими під контролем інших людей.

Інтерналі, на відміну від екстернатів, продуктивніше працюють не в команді, а на самоті. Вони більш активні в пошуку інформації. Крім того, інтернальні особистості краще виконують роботу, що потребує прояву ініціативи. Вони більш рішучі, упевненіші в собі, принципові в міжособистісних стосунках, не бояться ризикувати. Дослідження показують, інтернальні керівники здатні успішно здійснювати директивне керівництво.

Інтернальні та екстернальні особистості відрізняються іншими особливостями, наприклад, самооцінкою. Люди з інтернальним локусом контролю думають про себе як про добрих, комунікабельних, дружелюбних, рішучих, незворушних, чесних, самостійних особистостях. А люди з екстернальним локусом контролю вважають себе несамостійними, роздратованими, залежними, егоїстичними, нерішучими, невпевненими в собі, ворожими до оточення.

Відомо також, що інтернали більше піклуються про своє здоров'я, у них рідше бувають психологічні проблеми.

Лонгітюдне дослідження більш ніж 3000 дорослих чоловіків, проведене в США, показало, що локус контролю значимо корелює з індексом професійного успіху (успіх у роботі пов'язаний з інтернальним локусом).

Концепція само ефективності А.Бандури дуже наближена до теорії Роттера. Самоефективність розуміється як упевненість індивіда в здатності виконати певні дії і досягти певного результату. Розвиваючи ідею Дж.Роттера про локуси контролю, А.Бандура стверджує, що люди, наділені високою особовою ефективністю, упевнені в собі та своїх силах. Вони вірять, що спроможні подолати будь-які перешкоди і можуть підкорити собі несприятливі обставини і події життя.

Упевненість у своїх силах налаштовує людину на успіх, додає їй наполегливості в досягненні цілей. Як наслідок, шанси на успіх людини дійсно зростають. А досягнення хороших результатів за вирішення важких задач, у свою чергу, ще більше зміцнює в людини упевненість у собі і підвищує її ефективність.

Люди з низькою самоефективністю, навпаки, з самого початку налаштовані на невдачу. Невпевненість породжує в них почуття безпорадності й розгубленості в будь-якій

більш-менш складній життєвій ситуації. Перша невдала спроба подолати проблему виявляється для них останньою, оскільки через зневіру у свої сили від подальших спроб її вирішення вони відмовляються. У людей з низькою самоефективністю, таким чином, постійно домінує переконання, що обставини вище за них, і від них нічого в цьому житті не залежить.

А.Бандура вважає, що звичайною життєвою тактикою людей з низькою самоефективністю є уникнення всіх ситуацій, де, як їм здається, вони приречені на невдачу. Таким чином, з його точки зору, ефективність чи неефективність особистості визначається тотальною життєвою установкою людини. Локус контролю і самоефективність у наш час вважаються одними із найбільш значущих ресурсів подолання стресу [4].

У зарубіжній психології С.Мадді у зв'язку з розробкою ним проблем творчого потенціалу особистості і регулювання стресу створив теорію про особливу особистісну якість «hardiness», яку він визначає як особливий патерн структури установок і навичок, який дозволяє перетворити зміни, що відбуваються з людиною, у його можливості. Це слово перекладається як стійкість, або, як його переклав Д.А.Леонтьєв, життєстійкість. Життєстійкість характеризує міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи успішності діяльності. Життєстійкість дозволяє людині одночасно розвиватися, збагачувати свій потенціал і долати стреси, що зустрічаються на життєвому шляху.

Життєстійкість, за С.Мадді, включає в себе дві сторони, або два компоненти – психологічного і діяльнісного, які мають мотиваційну природу. Діяльнісна сторона має на увазі дії, спрямовані на досягнення мети. Ці дії, спрямовані на подолання стресової ситуації, включають у себе постійне піклування про своє здоров'я, заняття самоволодінням, дають нам зворотній зв'язок з уявленням про те, хто ми і що відбувається. Світ не можна змінити без активності, і ми повинні робити щось, або світ залишиться статичним. Це вимагає часу, сил, наполегливості, проникливості, відповідальності за власне життя, і саме життєстійкість забезпечує необхідну мотивацію.

Життєстійкі люди мають три важливі якості. Вони уміють приймати дійсність такою, якою вона є; вони глибоко переконані, що наше життя має сенс (основу для цієї переконаності часто створює прихильність до тих чи інших цінностей); вони відрізняються неабияким умінням імпровізувати і знаходити нетривіальні рішення. Як стверджує А.Н.Фомінова, життєстійкість має змістовну сторону, яка включає: пошук сенсу в даній ситуації, вироблення цінностей, інтеграцію позицій, усвідомлення інтересів, прояснення стосунків; і практичну сторону: спосіб дії, уміння, навички, розвиток ресурсів [5].

Можна стверджувати, що життєстійкість (hardiness) являє собою сукупність навичок і установок, які допомагають змінювати поведінку під час подолання стресової ситуації. Таким чином, Мадді виділив три компоненти: залучення, контроль, прийняття ризику. Рівень сформованості кожної якості та рівня життєстійкості перешкоджають виникненню внутрішньої напруги в стресових ситуаціях за рахунок стійкого упорання (hardicoping) зі стресами та сприйняття їх як менш значущих.

Залучення має на увазі, що людина зацікавлена в тому, що вона робить, і тому отримує задоволення від виконаної нею діяльності. За її відсутності людина відчуває почуття знехтуваності, чужості ситуації, у якій вона знаходиться.

Прийняття ризику не зводиться тільки до ризикованих вчинків, воно має на увазі переконаність в тому, що будь-який досвід (у тому числі негативний) корисний і дає

поповнення знань. Протилежністю цієї установки є прагнення до комфорту і безпеки, вибір старих звичних моделей поведінки.

Прийняття ризику створює ситуацію, у якій за все, що відбувається з людиною, вона повинна бути вдячною, тому що це дозволяє їй розвиватися.

Контроль являє собою переконання людини в тому, від її активних зусиль буде залежати результат того, що відбувається, що відповідає інтеральному локусу контролю. Протилежністю йому є відчуття власної безпомічності і беззахисності - екстернальності. Таким чином, можна припустити, що рівень інтеральності має істотний вплив на рівень контролю як складової життєстійкості, а так само і на рівень життєстійкості в цілому. Поняття локусу контролю дуже часто розглядається у психологічних дослідженнях як предиктора ефективних форм поведінки людини.

Життєстійкість у великій мірі пов'язана з вибором однієї з альтернатив поведінки людини у проблемній ситуації: дотримуватися минулого досвіду, прагнути нічого не змінювати у своєму житті і, навпаки, пробувати нові підходи у розв'язанні проблеми, ризикувати, розвиватися.

Висновки. Сучасні умови життя, вимоги, що постійно підвищуються до людини як особистості, як фахівця змушують нас задіяти спеціальні механізми, що допомагають не тільки адаптуватися в сучасному житті, а й розвиватися, бути конкурентоспроможними професіоналами.

У цілому дослідження свідчать про те, що інтеральність частіше поєднується з особистісною зрілістю, адаптованістю, емоційною стійкістю, здатністю до самоконтролю, відповідальністю, а екстернальність - частіше з труднощами психічної і соціальної адаптації. Таким чином, інтеральність, будучи своєрідним особистісним ресурсом, швидше допомагає особистості в подоланні стресу, а екстернальність - навпаки, частіше є дестабілізуючим фактором

У результаті проведеного теоретичного аналізу було виявлено істотний взаємозв'язок локусу контролю з такими особистісними якостями, як емоційна стійкість, здатність до самоконтролю, відповідальність, особистісна зрілість, адаптованість, здатність витримувати емоційні та фізичні навантаження, вибираючи найбільш ефективні стратегії совладання. Ці ж особистісні якості впливають на здатність людини впоратися зі стресовими станами, проявляти активність і здійснювати дії, спрямовані на досягнення результату. Це дозволяє нам зробити припущення, що люди з високим локусом контролю, володіють всіма якостями, що визначають високий рівень їх життєстійкості.

Література

1. Корнилова А.А. К вопросу изучения экстернальности-интернальности у современных студентов // Психология, социология и педагогика. – 2012. – № 5.
2. Купер Д., Психология в отборе персонала / Купер Д., Робертсон А. – СПб.: Питер, 2013. – 240 с.
3. Майерс Д. Социальная психология / Д.Майерс. – СПб.: Питер, 1997. – 684 с.
4. Трифонова Е.А. Адаптационный потенциал личности и психосоматический риск: проблема копинг-компетентности / Е.А.Трифопова . – СПб: РГУ им. А.И.Герцена, 2013. – 255 с.
5. Фоминова А.Н. Жизнестойкость личности / А.Н.Фоминова. – М.: МПГУ, 2012. – 152 с.

6. Шульц Д.П. История современной психологии / Шульц Д.П., Шульц С.Э. – СПб.: Изд-во «Евразия», 2012. – 532 с.

Транслітерація

1. Kornilova A.A. K voprosu izucheniya externalnosti-internalnosti u sovremennih studentov // Psihologia, sociologia i pedagogika. – 2012. – № 5.
2. Kuper D. Psihologia v otbore personala /Kuper D., Robertson A. – SPb.: Piter, 2013. – 240 s.
3. Mayers D. Sotsialnaya psihologia / D.Mayers. – SPb.: Piter, 1997. – 684 s.
4. Trifonova E.A. Adaptatsionniy potentsial lichnosti I psihosomaticheskiy risk: problema koping-kompetentnosti / E.A.Trifonova. – SPb: RGU im. A.I.Gertsena, 2013. – 255 s.
5. Fominova A.N. Giznestoykost lichnosti / A.N.Fominova. – M.: MPGU, 2012. – 152 s.
6. Shults D.P. Istoria sovremennoy psihologii / Shults D.P., Shults .E. – SPb.: Izd-vo «Evrazia», 2012. – 532 s.

Митичкина О.А., Кочубей И.В.

Проблема субъективного контроля личности в современной психологии управления персоналом

В статье приведен анализ основных факторов успешного функционирования персонала; определено значение уровня субъективного контроля и жизнестойкости личности как показателя результативной работы персонала. Источников - 6.

Ключевые слова: управление персоналом, локус контроля, субъективный уровень контроля, эффективность управления.

Mitichkina O.A., Kochubey I.V.

The problem of subjective control of the individual in modern psychology of personnel management

The article presents the analysis of the main factors of successful operation personnel; is set to control the level of subjective vitality and personality as an indicator of effective work of staff. Sources - 6.

Key words: personnel management, locus of control, subjective level of control, efficiency management.

Мітічкіна Ольга Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Кочубей Інна Вікторівна – студентка спеціальності «Практична психологія» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.